

Gamla ordspråk med förklaringar.

Thomasson, Pehr,

18 E Br.

National Library
of Sweden

*Sr. Samml
Folklätt
Ordsp.
1871*

GAMLA
ORDSPRÅK MED FÖRKLARINGAR

UTGIFNA

AF

PEHR THOMASSON.

STOCKHOLM,
C. H. FAHLSTEDTS FÖRLAG.

Pris: 30 öre.

Kungl. biblioteket

0 0000 000086058

GAMLA
ORDSPRÅK MED FÖRKLARINGAR

UTGIFNA

AF

PEHR THOMASSON.

STOCKHOLM
C. H. FAHLSTEDTS FÖRLÄG.

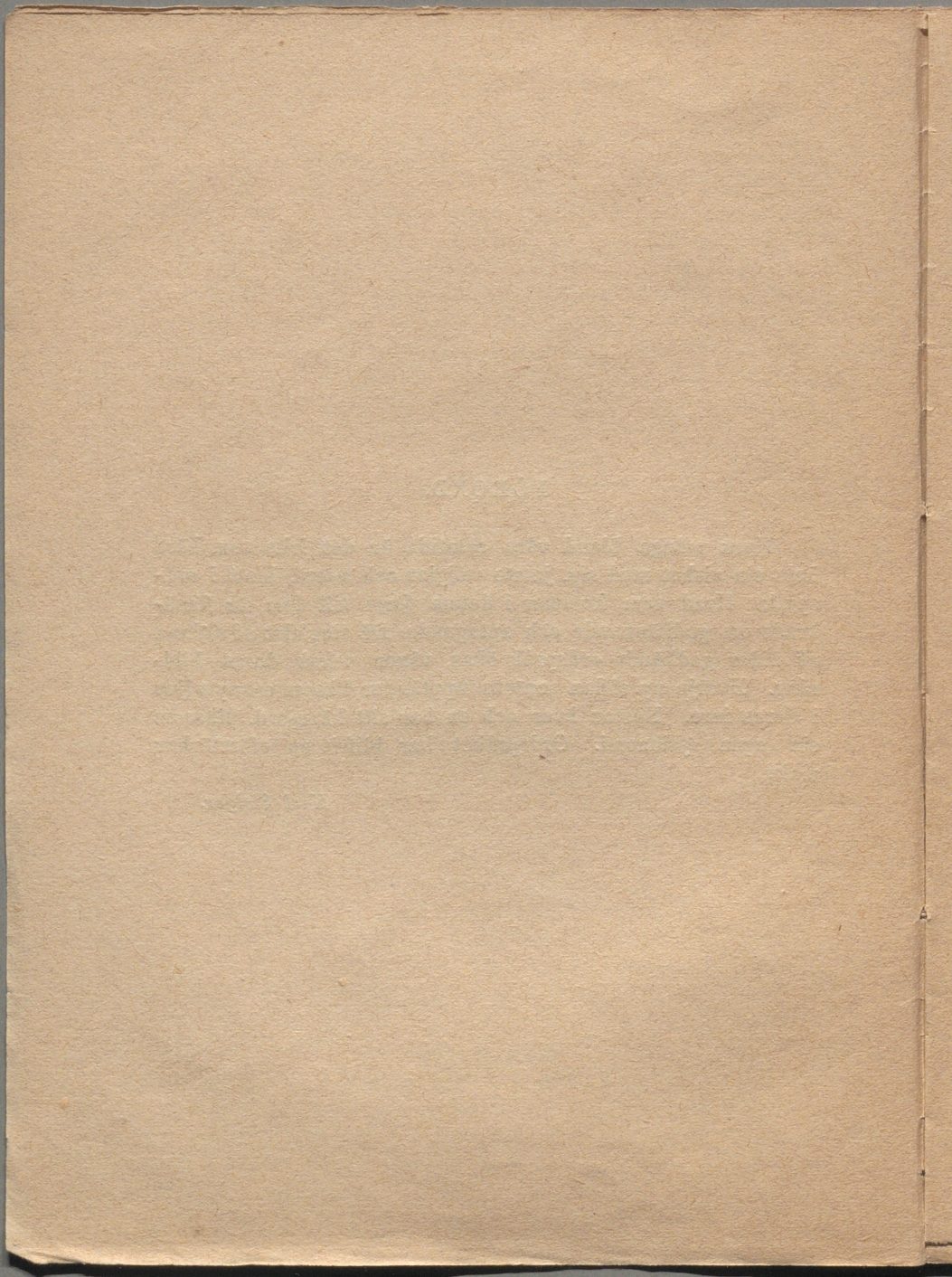
STOCKHOLM,
TRYCKT HOS K. L. BECKMAN,
1874.

FÖRORD.

Huru många bland våra samtida är det icke som bära hela sin vishet med sig, jemte religion och moral, blott i ordspråk. Hvad som kommer i denna form till dem, är försäkradt om godkännande och antagande. Då förrådet af sådana af ålder godkända ordspråk ökas, växer också deras bildning. Hvarje ny sådan sentens upptänder liksom ett nytt ljus i deras inre. Nästan hvar och en har sitt kärn-ord, likasom sin egna fysionomi. Ordspråket har blifvit en oförstörbar makt.

Karl Steiger.

»Går man på en stege, så får man börja med de nedersta stegen.»

Först måste man vilja, d. v. s. icke sky någon ansträngning. Ögat skall emellanåt vara riktadt uppåt, arm och fot icke vara motstridiga. Det går uppåt, och tungt, men har grader, hvilopunkter, hjälp-punkter. Du kommer icke upp med första steget. Du får börja med A, B, C, om du vill bli lärd.

»Fattig är icke den som eger litet, men väl den som behöfver mycket.»

Den är fattig som vill anse sig rikare än han är och under gifna omständigheter kan vara. Har du känt någon rik man, som är fattig? Det låter orimligt, men det inträffar *oftare* än att den »fattige» är fattig. Man bör noga tänka efter hvad rikedom är, icke hvad man i dagligt tal kallar rikedom. Antag nu att en man eger 100,000 riksdaler (och ingen skuld). En sådan kallas rik, och han är det verkligen, om han är belåten med denna tillgång, och icke trånar efter

att få saker, för hvilka hans afkastning icke räcker till. Furst Demidoff som hade ofantliga inkomster af sina bergverk i Ural, hade länge trånat efter att få ett badkar af guld, med fick aldrig råd till denna lyx. Han var således icke så rik att han kunde uppfylla det som han ansåg vara ett behof. En annan kunde ju hafva längtat efter att få ett kar af koppar, men som öfvergick *hans* tillgångar. Denne var således också plågad af »behofvet?» En tredje var belåten med ett badkar af trä, den fjerde nöjde sig utan badkar. — I tusende fall förekommer denna rikedomens fattigdom, och *fattig är den som icke anser sig hafva nog*. Hvad andra beräkna hör icke till saken. I dessa fall ligger felet deri att man jemför sig med andra, i stället för med sina egna verkliga behof; att man icke förstår att göra sig i högsta grad oberoende af timliga behof — än mer af fåfångans behof. De *verkliga* behofven äro få. Det är på deras umbärande som hjeltekraften pröfvas, och der man också finner de mesta *lätta* försakelserna, ty de så kallade »fattige» få tidigt lära att umbära, så att de längre fram i lifstiden icke göra sig behof, aldraminst fåfångans, hvilka, likasom alla *konstgjorda* behof, äro utan gräns, emedan de äro nyckens ensak och äro utan hvarje naturlig grund. Vi hafva sett lefnadsteckningar af män som samlat stora tillgångar, afsedda för något stort ändamål, men som sjelfve småningom vant sig vid särdeles långt drifna umbäranden, således icke af girighet, utan af grundsats att icke använda medel som de i förväg anslagit åt andra. Vi hafva också sett personer som samlat förmögenhet af snålt begär att ega mer, och ännu mer. Detta är föraktligt, men deras umbäranden bevisa i alla fall den egna kraftens stora välde i människosinnet. — Utom

det moraliska, som bör föreligga hvarje menniska till rättesnöre vid användningen af tillgångar, återstår den kalla kalkylen, att för sitt lugn, och således sin *verkliga* lycka, lefva med umbärande, för att, i de flesta människors belägenhet, *alltid vara rik.* »*Litet fattas den fattige, men den rike girige fattas allt.*» Hans oro stillas icke förrän i grafven.

»Skynda, men varsamt!»

Den förnuftige söker vishet, men vill först höra och pröfva; han vill se stort, men forskar betänksamt; vill utala välsignelse, men väger sina ord; hans handlingar räcka in i framtiden, och han ställer dem der-efter, inrättar allt omtänksamt och uttänker stöd och hjälpmedel för ändamålet.

»Öfverallt går solen upp hvarje morgon.»

Ungefär detsamma var Valdemar Atterdags ord-språk. »Det blir en dag i morgon också,» med betydelsen att man icke skulle afstå, fastän saken icke var fullborad på *en* dag. Solen bör lysa till flitigt arbete. Arbete är det bästa i lifvet, egentligen lifvets egna väsende. Det var icke en fördömelse, utan en välgörande dom att människan skulle föda sig genom arbete. Ingen uträttar något derförutan, antingen det sker med kroppen och själen på en gång, eller med själen allena (ty kroppsarbetet allena kan icke finnas). Mången misstager sig, då han ser högt uppsatta personer vara betjenade i allt, men ingenting göra sjelfva. Hvad dessa dock måste göra, för att bibehålla sig, fordrar

möjligtvis mer arbete än hos dem som synas beständigt sysselsatta. Huru mycket må icke en Napoleon I hafva måst arbeta! Han som torde varit den flitigaste bland alla människor. Äfven han måste trösta sig med Valdemars tanke, att nästa dag få fortsätta hvad som icke blef fullbragt på *en* dag. »Träget arbete är dubbel lön.» Ärligt arbete är lydnad för Gud. Att arbeta ärligt och troget är icke blott arbete, utan mycket mera, ty ibland ett stort antal som arbeta finnes det få som arbeta troende. Troget och troende arbetar den, som i sitt inre med lust förnimmer att det sker efter det Guds bud, genom hvilket han gaf ett upphof åt människoviljan, ett behof af att den skulle yttra sig i en verksamhetshåg som genom arbete fortsätter skapelseidén. Hvad är bönen annat än en sinnets vexelverkan med sitt ursprung? Icke kan man bedja *utåt* — fastän det i afgudiska religioner allmänt så sker. Endast inåt och inifrån kan bönen hemta hugsvalelse och styrka till ökad och rättskaffens verksamhet, som då visar sig i ärligt och troget arbete.

»Alla äro barn i början.»

Det fordras vid det nya, att man vänjer sig dervid. Man ser, vid början, ofta en hel bansträcka framför sig. Den raka blicken skådar mot slutet, och det är mycket aflägsse. Man ser då icke hvilopunkterna, men sådana gifvas likväl, vid hvilka man får hemta nya krafter. Början ligger i sjelfva beslutet. Man måste rå om sig sjelf; har man kommit dertill och fattat ett beslut, så är början gjord. Sedan kommer uthålligheten — hvarförutan vår verksamhet blefve

ett alldeles resultatlöst famlande fram och åter. Småningom kommer vanan, hvilken slutligen ofta benämnes talang.

»Den som vill hafva kärnan skall bräcka skalet.»

Den som vill hafva kärnan måste göra sig besvär. Det ligger vanligtvis ett rätt hårdt skal omkring hvarje söt kärna, som man vill hafva, och denna måste först arbetas bort. Hvarje större förmån kan liknas vid en förtrollad skönhet, som man först måste ridderligen och med strider befria, innan man vinner henne.

»Man skall smida jernet medan det är varmt.»

Det hör till en förståndigt ordnad flit att man gör allt på sin rätta tid, ty ofta blir eljest af verksamheten efteråt ett tomt fjesk, som icke medför den följd som det skulle haft, om verksamheten kommit i rätta ögonblicket. Om Napoleon, den 15 Oktober — såsom han då kunde—hade dragit sig igenom Leipzig tillbaka till sina stater, så hade hans armé icke blifvit ruinerad af öfvermakten. Han smidde icke medan jernet var varmt, drog sig ej tillbaka då vägen var lätt att taga. Han gjorde den operationen den 19, och var förlorad. Hade han gått den 15, så skulle man näppeligen vågat gå in i Frankrike mot hans fruktansvärda armé. Hvad gjorde nu dessa fyra dagars uppskof, som han likväl gjorde villad af oriktiga underrättelser och ledd af en tom förhoppning på sin «stjerna» (sin »lycka»)? Det gjorde hans afsättning, Frankrikes förödmjukelse, ryska maktens tillväxt och stora förändringar i Europas förhållanden. Ögonblicket måste begagnas. Tillfället

måste fattas i håret fram i pannan; hinner det förbi, så kan det icke mera fångas, ty bakhufvudet är skalligt, sade de gamle.

»Man skall icke sträcka sig längre än täcket räcker.»

Täcket sträcker sig icke efter dig. Menniskan kan foga sig, och deri består hennes största rikedom. Det finnes intet som är mera beqvämt än om man kan »beqväma» sig, underkasta sig, vara belåten med de tillgångar man har, och som icke genast kunna förökas. Det är en vana som passar i alla länder, familjer och förhållanden. Man har gagn af täcket så länge man ligger något krokig, och fortsätter så till dess att man får råd att skarfvä det till större längd. Belåtenhet är det bästa klimatet, den gagneligaste slagruta, den säkraste hamnen. Den som icke har öl m. m., kan dricka vatten; det räcker vanligen till. Om man icke har andra byggnadsämnen, bygger man med lera. Brist får icke matta utan tvärtom egga fliten. Den som icke har råd att åka, får gå till fots.

»Den som vill blifva gammal, bör tidigt vara betänkt derpå.»

Att hafva en långt utspunnen lifstråd är icke så önskligt, som att den må vara frisk och uthållig medan lifvet räcker. Mången börjar lefva först då det är för sent, kanske vid 40, 50 år. Om man i unga åren lefver såsom om man vore gammal, så blir man långlifvad, men tillika sund och kraftig. Att lefva såsom gammal vill icke säga att fly ungdomsglädjen;

den bör man alltid hafva, och den räcker ända till ålderdomen, om man är *måttlig och arbetsam*. Det är säkraste lifselixiret. Måttligt arbete uppöfvar alla förmågor, måttlighet i allt ger en rotstark helsa — det bästa jordiska, mot hvilket den försvagade skall — försent — vilja utbyta alla sina öfriga njutningar. Den högsta njutning är en sund själ i en sund kropp, ty dermed följer allt hvad menniskan förnuftigtvis kan önska sig.

»Lättjan är alla lasters moder.»

Det är tydligt att menniskan, som alltid behöfver någon viljeverksamhet, skall rikta den till det sämre, om den icke utgår ifrån behofvet att verka det nyttiga. Lättjan är en verkstad, i hvilken djefvulen smider sina konster, trodde de gamle, och de hafva rätt; lärjungen blir derigenom snart nog full-lärd; skadar han då icke andra, så skadar han helt visst sig sjelf. Sjukdomen är svår att bota sedan den vunnit insteg, men förekommes alltid om redan barnet vänjes vid arbete, ty arbete blir snart nog ett verkligt behof, och der detta en gång rotat sig, får lättjan ingen plats. Emellertid, om den overksamme icke redan förlorat intresse för allt, och man lyckas väcka förhoppningar om att nå ett mål, som förevisas, så är lättjan botad, ty sambandet mellan vilja och syftemål framkallar arbetsamheten.

»Kommer tid, så kommer råd.»

Ja, nog kommer tiden, men den skall då icke få flyta obegagnad förbi oss. Det är det ifriga begrundandet som skaffar oss råd; ingalunda kommer det

flygande på oss, huru mycken tid än må förflyta. Men det är en stor tröst, om man har tid på sig att kunna öfverväga alla de omständigheter som skola bearbetas, motverkas, befrämjas, om vi skola lyckas att framleta ett råd, som svarar mot hvad vi, under gifna omständigheter, behöfva. Blif icke försagd! »gif dig icke!» så länge det finnes tid att redigt eftertänka hvad som bör göras, men räkna icke det för *vunnen* tid, som du möjligen låtit förflyta under försagdhet. En oförständig människa vinner ingen tid; den kloke vinner något af hvarje momang, och slutligen just det han behöfver.

»Hjelp dig sjelf, så hjälper dig Gud.»

»Den som vill bli säkert hulpen skall hjälpa sig sjelf.»

»Lita inte till en annan det du kan göra sjelf.»

»Eget näste är det bästa; egen kraft är bäst att lita på.»

Innan drottning Hortense i Holland satte i visans meter de orden: människans *egen kraft*, hade Sveriges tänkande allmoge uttalat detta råd, att den egna kraften, såsom utgången ur Guds kraft, är den som skall hjälpa människan framåt, bereda hennes väg genom lifvet, så att Guds vilja med henne skall bli uppenbarad, och verksamhetens — arbetets — vinning bli rigtade till skörd inom de båda verldar deri hon dväljes — den synliga och andans.

Den egna kraften hafva vi förut nämt icke böra förstås annorlunda än såsom skild ifrån andra personers, ej skild ifrån sin urkälla. En tillit till denna utesluter allt anspråk på andra människor att de skola

för vår individualitet uppföra någon del af deras egna kraft. När man sålunda gör sig anspråk allenast på sig sjelf, utletar man också helt visst det sätt på hvilket man skall hjälpa sig.

»Den sten som man icke förmår lyfta, den väl-
tar man.» — »Hågen drar halfva lasset.» — »Ingen
dag utan gerning». — »Lust och vilja göra arbetet
lätt.» »Later man är lefvande död.» — »Lättjan
än Hin Ondes örongått.» — »Det är så långsamt
för mig, sad den late.»

Hvarje syftemål kan ofta uppnås på mer än ett
sätt. Det är en träffande bild om att man väl-
tar den sten som man icke kan lyfta. Mot detta hjälpmedel
vid tyngder, svara de moraliska utvägarne för syftemål,
som vid första påseendet synas för svåra att genom-
föra. Det är hågen, viljan, beslutet, som uttänka de
medel, genom hvilka man kan småningom och på tid
få tyngden uppåt en slutande plan, der detta planet
uppbär största delen af tyngden, under det att vilje-
kraften drifver rörelsen framåt. Denna oafslåtligt på-
tryckande vilja tillåter ingen tid framflyta obegagnad,
och emedan ingen inre strid under sådan sinnesbeskaf-
fenhet uppstår, fortgår arbetet med glädje och be-
låtenhet.

»Ordning är arbetets häfstång,» säger Tegnér.
Ingen sammanblandning af för många företag på en
gång, hvaraf uppmärksamheten delas och icke räcker
till! »Om man har för många jern i elden, blir nå-
gotdera brändt,» och »Ejforton syslor göra femton

skador,» — blir tillämpningen af regeln för ordning och reda.

»Borgen skall återbära.» — »Borgen sällan skadeslös.» — »Borgen har armod i följe.» — »Den som går i borgen, går i sorgen.» — »Tranan borgar för vildgåsen: möjligen flytta båda bort.»

Så allvarsamt yttrade sig våra förfäder om borgenssystemet. Bäst vore om det alldeles komme ur bruk. Vill man tjena en annan med penninghjälp till nyttiga företag, borde det aldrig ske efter uppskattning af personens tillgångar i den stund borgen gifves, utan hufvudsakligen efter hvad han sjelf betyder i redbarhet, förstånd att sköta sig, samt i lefnadsätt och karaktär. Om, efter sådan beräkning, hjälp lemnas bör det ske med full bestämdhet, så att den hjälpande genast sjelf ikläder sig skulden — eller, hvad rättast är, lemnar penningarne. Att borga under *förhoppning* att slippa betala, är orätt. — Med undantag af förr nämnda vänskapstjänster, borde aldrig personlig borgen ega rum. Det är reala säkerheter som böra motsvara reala behof, inga personliga. Vi förbigå de omoraliska ömsesidiga borgensförbindelserna mellan personer som båda stå endast på hvarandra, och således, finansiellt räknadt, stå i luften. Det är emellertid anmärkningsvärdt att ju mera sedligheten försvinner ur affärslifvet, desto tätare förekomma borgensförbindelserna. — Att fordra eller gifva *personlig* ansvarighet är utom människans rätt, ty hon eger icke att förpanta sin verksamhet och personliga frihet. Lagstiftaren har också icke stått på den kristliga odlingens grund, när han medgifvit en sådan rätt, som tillhör naturen och

människans väsende, hvilket är henne gifvet — eller lånadt — och icke kan afyttras. Ju mera realsäkerhet ingår såsom anspråk i affärerna, destomindre oredlighet skall det finnas i sinnet, ty missledningen i tänkesättet blir också tillbaka en följd af de lösliga sätten att behandla affärer och rörelse. Man får anledning att ännu närmare betänka det ämnet, då man afser förhållandet med skuld i allmänhet.

»Den pung får räknas för tom, der bara andras pengar ligga.»

»Den som är skyldig är mestadels rädd, men alltid osäker och orolig.»

»Ränta är en gnagande mask.»

»Den som betalar skuld ökar sin förmögenhet.»

»Den som gör sig alldeles fri från skuld, har eröfrat lugnet på en stor sida i lifvet.»

Hvad är då skuld? Det tror sig hvaren veta. Men de flesta akta åtminstone icke derom att den innefattar att upptaga framtiden på förhand. Det är ett vådliga uppburet förskott, enär tiden — framtiden — icke tillhör oss. Skuld gifves af två slag, det ena då man upptager ett kapital, som genast förbytes i ett annat kapital, så att det kan växa och förkofra sig. En sådan skuld kan göras utan att framtiden dervid in-tecknas. Det beror då på sättet huru det sker, om en lugn besinning dervid varit rådfrågad, eller om det sker tanklöst och med lättsinnigt antagande af möjligheter utan ett förståndigt insedt samband emellan syftemål och medel. — Det andra skuldsättningslaget är det, då man upptager andras medel för att uppehålla sig sjelf och sin personliga existens. Sådan skuld gö-

res väl sällan för att verkligen uppehålla lifvet; ty den som är så nödställd får nästan aldrig låna andras penningar. Det är således för att, för stunden, lefva mera bekvämligt efter hyllade vanor eller nya lystnader. En sådan skuldsättning är moraliskt otillätlig, och till följderna sådan som man alldagligen finner, nämligen att komma djupare ned i lifvets missförhållanden, komma i *beroende* af personer och omständigheter, komma i oenighet med sig själf, med ett ord: förlust af både den yttre och inre friheten. Ty just det är det farliga utaf detta slags skuldsättning, att man kommer i flerfaldigt föranledande att göra annorlunda än som man efter den inre sedliga maningen skulle velat göra, och således gjort sig ofri — en ställning som borde vara den enda smärtsamma, emedan den träffar det moraliska medvetandet, hvilket rätteligen aldrig lemnar fred när det angripes. — Mot bristande yttre tillgångar gifves det i samma ögonblick ingen hjälpande motsvarighet annat än den att umbära. Genom umbärande bibehåller man sin inre frihet; och genom denna, och det mod den skänker, blir man i stånd att, en annan stund eller tid, genom arbete och omtänka arbeta sig upp ur det missförhållande hvori man en gång kommit. Vi tala här icke om den uppsåtligt bedrägliga skuldsättningen. Den hör till en annan kategori, den borgerliga lagens, som möjligen kan hos den felaktige framkalla en jemförelse mellan sitt iråkade tillstånd och den ställning, der han genom umbärande och arbete skulle kunna eröfra inre frihet, yttre oberoende och lugn.

Samhällena hafva i vår tid uppdrifvit det vådliga och orätta i skuldsättningssystemet, ett antecipera framtiden så mycket mera orätt och skamligt, som det

oftast sker med hänvisning till kommande generationer — som ingen synd hade, d. v. s. som icke förvållat den ställning hvori de igenom fäders och förfäders orättvisa blifvit försatta. Efterdömet af statens och dess målsmäns fullkomliga skamlöshet verkar smittosamt på den enskilde; han gör såsom det förvillade allmänna rättsmedvetandet — bekostar för stunden mer än han har, och kommer följaktligen i den ställning här är omnämnd. Det är ofelbart att staterna en gång nödgas omkasta system, ehuru en sådan omkastning möter ojemförligt större svårigheter än att förut afhålla sig ifrån sjelfva systemet. På ett eller annat sätt går det likväl, när statsmännen återfått förståndet. Det var, ibland staterna, den engelska staten, som började missbruket. Man kom der, då man hunnit den högsta punkten, till den åsigten som man med falsk logik utbredd, att genom amorteringsfonder låta skulden betala sig sjelf! Denna förespeglning lockar icke mera. Den fullständiga erfarenheten ingaf den utmärkte statsmannen Robert Peel mod att förklara »*statens skuldsättning vara det uslaste bland alla finanssystemer.*» Andra stater komma väl också en gång att erkänna denna sanning, likasom man väl i tysthet inser den.

I lagstiftning för enskilda har staten af ålder befordrat skuldsättning genom tillståndet att liksom förpanta den borgerliga friheten. Derigenom har man framkallat en falsk kredit, som icke lemna trygghet åt den utborgande, emedan han icke kan veta huru vidsträckt och åt huru många en låntagande förskrifvit denna sin borgerliga frihet; när det då slutligen yppas att tillgångarne icke svara mot förbindelserna, då skulle förbindelsernas vilkor, den borgerliga frihetens förlust, tillämpas. Dermed vore emellertid, under så-

dana omständigheter, ingenting vunnet, och tillämpningen förekommer sällan, och då den eger rum, är det vanligen med upprörande grymhet emot sådana som lefvat i de minsta förhållanden och opropotioneradt bestraffas med fängelse för en obetydlig brist.

Hela denna lagstiftning är tillkommen under förbiseende af naturens lag, att människan skall *umbära* det hon icke sjelf genom sin personlighet kan förskaffa sig. Lagen stadfäster såsom en rättighet att icke fly till umbärandet, utan i dess ställe tillgodogöra det enda som är människan medfödt — *friheten*, betraktad i dess dubbla beskaffenhet.

I fortsättning af detta misstag erkänner lagstiftningen en rättighet för den enskilde att skuldsätta sig för den personliga förbrukningen. Detta tillstodjande sätter kronan på förbiseendet att människan skall umbära — till dess hon kan arbeta fram tillgångar till de bekvämligheter som t. ex. civilisationen skänker. Borttages detta tillstodjandet och borttages rättigheten att förpanta personers borgerliga frihet, så skall en ny åsigt af livvets yttre förhållanden inträda. Njutningslust och fåfänga skola återhållas. Förbrukningstrafiken skall icke mera kunna fortgå på skuldsättningsväg om lagen förklarade sådan skuldsättning vara personernas ensak, och icke vidare af staten erkännas såsom behörig, så att ett tvång till betalning derpå kunde komma att följa. Endast den stora affärsrörelsen i handel- och faktorier skulle i lag vara berättigad till utborgning, men all detaljhandel vara derifrån utestängd: Minutören skulle icke då afsätta mindre varor än under föregående förhållanden, ty om de förut afsatt mera, så kunde det icke vara annan qvantitet än just det som blefve obetaladt, till följd af systemet och vanan

hos förbrukaren att lefva öfver tillgångarne. Minutören, som i sådan händelse för sina varor kontant betalade, skall med största lätthet kunna fullgöra sina förbindelser till den större handeln. Ordning och lugn skall återkomma, och med bättre vanor skall också uppkomma renare åsigter och ära i affärslifvet.

»Ungdoms planta, ålderdoms frukt.»

»Ungdoms möda ålderdoms föda.»

»Ålderdom och sjukdom de gingo i by; fattigdomen mötte, så vordo de systrar try.»

Vi ha hört berättas en dröm, der den sofvande föreställde sig vara en gubbe, lidande af krämpor, följer af en oförståndig lefnad, plågad samtidigt af medellöshet, som icke ens tillät honom förskaffa sig lindring i sina plågor. Skarpt förebrådd för sin genomlefda bana, der hans åsigter och vanor förberedt en sådan utgång, råkade han i förtviflan, helst också samvetsförebråelser tillkommo vid erinringen om flerehandsaker, som han nu bittert ångrade — fåfånga, omåttlighet, slöseri och annat; öfver hvilket allt han erfor den djupaste grämselse, och önskade sig att hafva sin lefnadsbana tillbaka, för att kunna börja på nytt och under förståndig verksamhet och samvetsfrid gå en annan framtid till mötes. Under sådan trånande betraktelse vaknande han, och fann föreställningarne varit en dröm; ungdom och helsa logo emot honom och med hänryckning fann han sig i stånd att undgå detta fruktansvärda »*försent*,» som drömmen förespeglat honom. Det vore väl om hvarje ung person en gång hade en sådan dröm — innan detta »*försent*» gjorde honom obotlig. Det är sannolikt att en sådan före-

ställning skulle vara tillräcklig att bestämma honom till en allmän plan för lefnaden, en riktning, som, sedermera kraftigt vidhållen kunde skänka honom tillfredsställelsen att se med lugn tillbaka på det förflutna och med glädje se sina skördar som lifvet lemnat honom, förberedda utaf sansade ungdomsförhoppningar, och under fortgången af hans bana en sedlig verksamhet.

Emedan man under sin lefnad måste följa den dubbelbestämmelse som Skaparen gifvit, så att andens lif står på grunden af det timliga, är det en oafvislig nödvändighet att ordna detta på ett sätt som underlättar det högre lifvets arbete; och det befinnes då att det som låter så föga sublimt — *hushållning* — blir en ädel konst, hvarförutan det högre beklagligen förfelas.

»En slösaktig gäck ger bort både kappa och säck.»

»Hvad hjälper kistan om Hin Onde har nyckeln?»

»Hvad gagnar det att kon mjölkar rikt om hon sjelf sparkar omkull byttan?»

»Öfverflöd blir hungersnöd.»

Hvad gagnar de stora tillgångarne, om man låter lystnader, nycker och öfvermod bestämma deras användande? Onekligen förefaller det med vissa rika — vanligtvis genom andras besparade tillgångar rika människor — att deras rikedom sammansmälter, ofta oförklarligt, men sjelfva veta de det nog. Det händer därför att Den Onde har nycklarne till kassakistan. Det är slöseriet som gör det; det är en blandning af njutningslust, högfärd, öfvermod och liknöjdhet för penningen, som likväl i sin rätta användning kan uträtta så mycket godt, och som derigenom kan skänka sin egare

varaktig glädje och lycka. Mera sällan händer det att den som sjelf förskaffat sig det han eger, åter förlösar det; men det händer också en sådan, om han vunnit sitt utan det gradvis fullgjorda arbetets uppfostran. Man kan då med lika skäl om honom som om arvingen m. fl. säga att han sparkar bort det han eger. Om en under förklarliga omständigheter oskyldigt tryckande fattigdom påkallar deltagande, blir deremot både medömkan och förakt den känsla med hvilken man ser en fordom rik man släpa sig fram i paltig dräkt och med förfallet pregladt i blicken och beteendet.

»Bättre ha mat och lugn än gyllenläderstapeter,» säger också ett af våra gamla ordspråk.

»Den som vill lefva väl skall ock dricka med skäl.»

»Frossaren gör doktorn rik.»

»Det söta har ofta sur eftersmak.»

»Lustmat äter man på ångerfat.»

En af våra utmärktaste skrifställare, Johan Olof Wallin, har en gång yttrat en tanke som kan bli ett tillägg till dessa ord: »På botten af nöjets bägare ligger ångerns drägg.»

»Hönan har lika mycket af sitt krafande, som lejonet af sina klor.»

Behovvet är det bestämmande för verksamheten och dennas resultat. Det blir då hufvudsaken att förstå hvad som verkligen är behof, och hvad man gör dertill. Det är ganska visst att lejonstyrka, t. ex. i sinnet, kan vara otillräcklig för personens tillfredsställelse, om hans behof äro ännu större. Knappast finnes det ett begrepp mera obestämdt än begreppet behof.

Det som är ett strängt aggande behof för den ena, är intet för en annan. Vanan att få mycket alstrar nya eller förökade behof. Vanan att umbära lär menniskan att hafva dem färre, till och med att icke ens fordra tillfredsställelse för en stor del af hvad naturen sjelf fordrar. Behofven, säger tänkaren, äro ett ondt; ju mera menniskan sätter sig i säkerhet för dem, desto mera oberoende är hon, således också destomera rik. Derfor ser man människor med föga tillgångar och obetydliga medel dock hafva nog af det lilla, under det att rikedom och magten icke lika säkert freda sig från de många behof hvaraf de omgifva sig.

»Högmod går före fallet.» — »Större skepp har gått i sank än en bytta.» — »Det händer den bästa simmare att drunkna.»

Det är två riktningar af pösning i människosinnet: högfärd och stolthet. Högfärden är, noga räknadt, icke egentligen öfvermod; den är, så underligt det synes, en undfallenhet för andras omdöme, en större eller mindre brist på sjelfständighet. Man söker en jämförelse med andra, och vill *synas* för mer — ej vara det. Stoltheten är mera sjelfständig, emedan den är förenad med mera sjelfkärlek. Båda äro en tomhet, och måste leda till ett intet, emedan de sakna förnuftigt innehåll. Öfvermod är en annan yttring af missleadt omdöme öfver sig sjelf. Det innefattar öfverdrifven tillit till hvad man skall kunna åstadkomma. Den öfvermodige genomdrifver ofta stora saker genom denna tro på sig sjelf och den egna kraften. Menniskor undfalla därför till en tid: modet växer, och människorna få en aning om att icke allt är så starkt

som den öfvermodige låter påskina. Hans djerfhet växer, och slutligen befinnes han icke anlita så väldiga medel som erfordras för sina syften — de må nu vara jemförelsevis större eller mindre. Menniskors och omständigheters motstånd växer i högre mån; den djerfve fortgår med stegradt öfvermod och faller. Vi hafva anført ett sådant exempel, der historiens väldigaste personlighet, Napoleon, föll just under bördan af sitt öfvermod. «Den som illa skall fara, måste oftast sjelf hjälpa till.»

»Akta skillingen; riksdalern aktar sig sjelf!»

»Den som icke aktar skillingen får aldrig riksdalern.»

»En sparad penning är en vunnen penning.»

»Den något spar, han något har.»

Girigheten uttalar alltid dessa tänkespråk; men han gör det beklagligen af kärlek till blotta penningen såsom sådan, utan att vilja begagna honom hvarken till andras huggnad eller till sin egen, vidare än för glädjen öfver att samla honom såsom ett onyttigt ting. Den sparsamme, som förstår penningens verkliga värde och som vet att det är en förskrifning på värdet af undangjordt arbete, som åter bör komma till lif i ny produktion, förslösar icke penningen, men låter honom lika litet ligga till en lumpen ögonfägnad. Det är en ovilkorlig skyldighet att förvärfva så mycket, och spara så mycket, att man dermed, i kulturtillståndet, försätter sig i tillfälle att lefva för sin upplysning och förädling, hvilket icke i lika mån lyckas om man är nedtryckt i stor fattigdom. Samtiden har börjat allvarligt begrunda detta förhållande, och tillika insett

behovet för människan att försätta sig i en sådan ställning att hon kan, under missgynnande omständigheter (af sjukdom och ålderdom), likväl bibehålla sig inom kulturlifvets område och verka i någon mån såsom förut under sin lefnad. Man har fördenskull uttänkt de många inrättningarne för ömsesidigt stöd af sparsamheten, äfvensom för den enstaka sparande. Deraf sjukhjelpskassor, lifröntefonder, sparbanker. Man har uträknat att en ung person, som vid 20 års ålder besluter sig att spara 6 skillingar om dagen, har vid femtio år ett kapital af mer än 3000 riksdaler, blott genom förräntande och räntans tilläggande till kapitalet. Ännu större *kan* besparingssumman bli, om samma dagliga besparing förståndigt nedlägges i ett producerande yrke. Man ser således, att för en stor mängd människor vore det möjligt, tillochmed lätt, att hafva en tillflykt för ålderdomen. »*Det man äter upp i grytan, det får man icke på fatet.*» »*En väl anlagd penning bär flera penningar hem.*»

»Arbetaren är sin lön värd.»

»Arbete, half helsa.»

»Arbete och möda — daglig föda.»

»Den som icke vill arbeta, skall icke heller äta; skall efter maten få leta.»

Arbetarens lön bör endast bestå uti hvad han sjelf gör sig. Det är det förklädda slafveriets karakter att köpa arbetarens lif en dag i sender eller en timme i sender, mot en ersättning som är jemt så stor att hans krafter underhållas — ehuru till förmån för andra. Det är emellertid hans eget fel, ty han ser icke längre omkring sig än för dagen. Deraf följer då, att

när tiden och lefnaden minskat hans naturliga kapital — hans arbetskraft — han stadnar i sådan fattigdom att han ofta — skamligen — måste af andra underhållas. — Hvad man, i sednare tider, i många länder, och ganska omfattande i Sverige gjort, leder till den förhoppningen att arbetaren skall få en vidsträcktare horisont öppnad för sig, så att han uppfattar livvets fordringar, icke allenast dagens. Det vinnes genom undervisning i ungdomen, som i en mängd skolor får tillfälle till insigt långt utöfver hvad som i förra tider kunde tillfalla den obemedlades barn.

Men, sedan arbetaren fått insigt om att han bör hafva sin lefnad annorlunda ställd än för dagen, bör han också välja de rätta medlen att vinna det syftemål han bör hafva framför sig. Främst må han göra sig öfvertygad att sedlig hållning är första villkoret för att han skall kunna förbättra sin ställning. Dernäst bör han, i sin åsigt, alldeles gå ifrån tanken att omedelbart sälja sin lefnad, sin dag, sin egna kraft, åt andra. Han bör således icke vidhålla tanken på daglön, eller lön i allmänhet. Det går icke i verkligheten på en gång, men det kan gå småningom och, under vissa omständigheter, fort nog. I sammanhang med hans förändrade åsigt af daglön, bör han icke fästa sig hufvudsakligt vid denna löns belopp, så länge den måste fortfara. De så kallade »strikes» äro ledsamma bevis på att arbetaren hufvudsakligt vidhåller tanken på lön, i stället för sjelfständigt arbete, d. v. s. sjelfständig produktion. Å andra sidan förekommer det ganska ofta, att principalen icke kan öka aflöningen, — hvilket ju alltid måste bero af det pris som möjligen för produkterna kan betingas vid afsättning till allmänheten.

Det är ett stort grundfel i arbetet att det skall ställas på motsatta intressen. Man sträfvår i mekaniken att vid alla rörelser minska friktionen så mycket som möjligt. Den kan der aldrig fullkomligt aflägsnas. Detta sträfvande att minska friktionen, bör också vid mennisko-arbetet vara ett hufvudsyfte. Men här kan en sådan slitning alldeles utebli. Det sker genom samarbete. En sådan förändring i arbetets organisation iunefattar en fullkomlig omhvälfning ifrån nuvarande förhållanden. En sådan revolution kan icke plötsligen göras fullständig, och låter också med svårighet tänka sig vid alla arbetsföretag; men om samarbetets princip i det praktiska blir utförd vid alla de arbeten der den bestämdt kan tillämpas, blir den en måttstock för sådana partiella arbeten som skola utgå med beräkning af dag eller, hvad jemförelsevis ojemförligt bättre är, genom beting.

Man har kallat vår tids samarbete association. Det är en lycklig tanke, som ligger i naturen. Det är endast de råa tidernas olika fördelning af tillgångar och makt, som bragt mennisko-arbetet det lefvande kapitalet — till underdånighet under penningen, som är det förut gjorda och samlade arbetskapalet. Båda äro värda lika mycket, ty penningen är allenast en fullgiltig vaxel, dragen af det förr gjorda lefvande arbetskapalet, som bör gälla i en annan tid lika mycket som det nu lefvande arbetskapalet, då de båda i förening framställa nya produkter. Det är således endast okunnigheten som kan knota öfver penningkapitalets anspråk att åter varda lefvande gjordt. Hvad hindrar då det nu lefvande arbetskapalet, — den nu verkande arbetaren — att fritt förena sig med det samlade kapitalet, penningstyrkan, för att igenom den-

na förening sjelfständigt verka för en produktion. Hvilka hinder uppstå sig då emot en sådan förändring? De äro, dels den förr nämnda slitningen emellan arbetsgifvarens och den egentlige arbetarens intressen, dels intelligensens underlägenhet hos arbetaren, och slutligen hans allmänna moraliska beskaffenhet. Vi säga icke att arbetsgifvaren alltid är bättre till tänkesätt och karakter, men vi yttra oss nu hufvudsakligen om arbetaren. Båda hafva den bristen att de icke arbeta på att upphäfva, snarare på att öka, spänningen emellan de stridiga anspråken. Emellertid är det alldeles oeftergifligt att intressena göras lika; eljest kan samarbetet icke tänkas.

Samarbete, association, har visat sig praktiskt möjlig redan emellan arbetare inbördes, som då sjelfve bli principaler och tillika detaljarbetande. Fördelningen af den behållning som kan uppstå är ganska lätt, om arbetet är af det slag att de särskilda operationerna kunna taxeras och beläggas med ett beting. Detta blir då en arbetsafkastning proportionerad till hvad hvar och en åstadkommit; en års- eller halfårsliqvitation skulle slutligen också propotioneras efter beloppet af betingens summa för hvarje intressent, så att den som förtjent mera genom sitt dagliga arbete, och således mera bidragit till det helas framgång, erhåller mera vid den slutliga dividenden än den som gjort något mindre nytta. I faktorierna kan denna organisation med lätthet få en tillämpning. Den grekiska handelsflottans verksamhet är grundad på samarbete, ty hvarje matros är der intressent i fartyget och frakterna. Det skall ofelbart låta göra sig i allt flera grenar i mån eftersom man hinner tänka ut detaljerna för utförandet.

På sådant sätt får arbetaren sin lön. På sådant sätt får han en uppmuntran att använda och förstärka den egna kraften, som der tillvinner individen hela det produktiva värde som af denna kraft utgår. På flera ställen i Sverige har saken blifvit försökt och befunnen kunna lyckas — men det är alltid med förutsättning af stor redbarhet hos de intressenter som om företagen förena sig. Ett närmande mellan de båda serierna af arbetskrafter har man också sett på ett och annat ställe i stort, der principalerna, ledde af en förädlad åsigt, gjort mycket för att minska den förr omtalade slitningen mellan arbetare och principaler. Så t. ex. har, i Gefle, bolaget för det stora bomullsspinneriet gjort mycket för att sätta arbetarne i tillfälle att bli bofasta på ett treffligt hem; likaså vid stenkolsverket vid Helsingborg. Sådana bemödanden visa en ädel åsigt; den bör lätteligen i en framtid kunna utvecklas till den fulländade arbetsprincip som vi här omhandlat.

»Rådslag ännu bättre än ifvern.»

»Hasta med mak gör bästa sak.»

»Godt råd kanske onyttigt, om det icke snart följes.»

»Envis blir aldrig vis.

En påträngande kraftig vilja är naturligtvis ett vilkor för att mycket skall bli gjordt. Men betänksamhet och rådslag inom sig må man värdera ännu högre, ty eljest kan man lätt slå öfver målet. Festina lente! sade de gamle; försigtigheten skall hejda den otåliga ifvern. Att rådfråga andra kan vara nyttigt, till och med viktigt, men man skall alltid ihågkomma

sig sjelf såsom hufvudpersonen vid verkställigheten. Att begära råd af alla, ofta utan att sjelf förut hafva noga genomtänkt och framställt, är ofta förderligt, emedan man då möjligen får olika råd af alla, och det blir, såsom efter ett annat ordspråk, att »den som bygger hus efter allas råd, får aldrig tak på't.» Men har man gått till råds, först med sig sjelf, och sedan med andra välvilliga, åt hvilka man meddelat kännedom om alla förhållanden, och sedan åter öfvervägt allt inom sig sjelf, då bör verkställandet ske genast och kraftigt, ty ofta händer att det klokaste råd blir onyttigt, om det icke snart, och i rätta stunden, följes. — Den som tagit sitt beslut och likväl frågar andra, men icke afser deras råd, utan vidblifver sitt första, möjligen blott på ett tycke grundade, beslut, den får vanligtvis böta för sin envishet.

»Tålmod öfvervinner allt.»

Vi hafva efter skalden Valerius ett träffande ord om uthållighetens magt: »*Pelarn, lodrät, dömens tyngder bär, lutande han för sin egen svigtar.*» Det behöfves icke mer för att med ihärdighet och lugn samt under afvaktande fortsätta sin verksamhet till ett mål. Det som möter kan också vara sådant att det icke kan ändras; i det fallet måste tålmodet bli så mycket mycket starkare anlitadt, nämligen med att stilla undergifva sig, och vända sin uppmärksamhet åt andra håll, der mera kan uträttas. Är det åter fråga om lidandet, så har man sett människor, utan att digna, förr än i döden, låta skickelserna gå öfver sig och icke

störas utaf dem. Religion, världsvishet, byggd på religiös grund, äro de starka eggelser som stegra den egna kraften att utan vekhet bära hvad som helst.

»Rom bygdes ej på en dag.»

»Skepp kan komma i hamn också med sakta vind.»

«Lägg litet till litet; det blir slutligen stort.»

Afser man säkerheten att lyckas, mera än hastigheten i att vinna resultat, så förfar man med sakta gång och väl beräknade steg, det ena efter det andra. En medelväg, lämpad efter hvarens lynne och fallenhet, skall i allt förfarande vara rättesnöre. Visserligen gifvas tillfällen der ögonblickligt ingripande handling är nödvändig, men för vanlig verksamhet måste det varsamma fortgåendet blifva regeln — om man vill komma säkert fram; och detta åter borde vara det mest sökta, då slutligen all verklig lycka består i tryggheten och ostördt sinne.

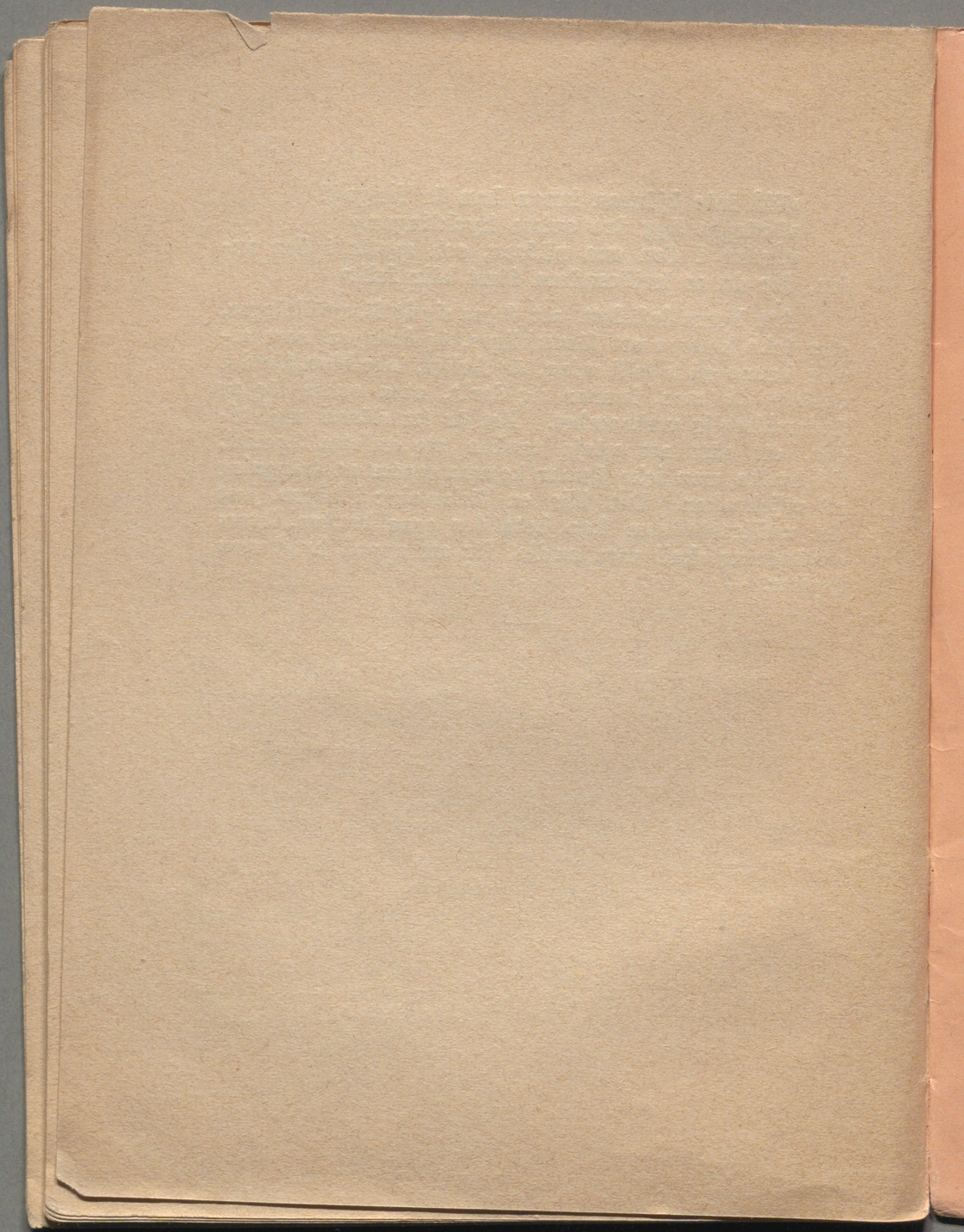
»Saktmod reder oredan.»

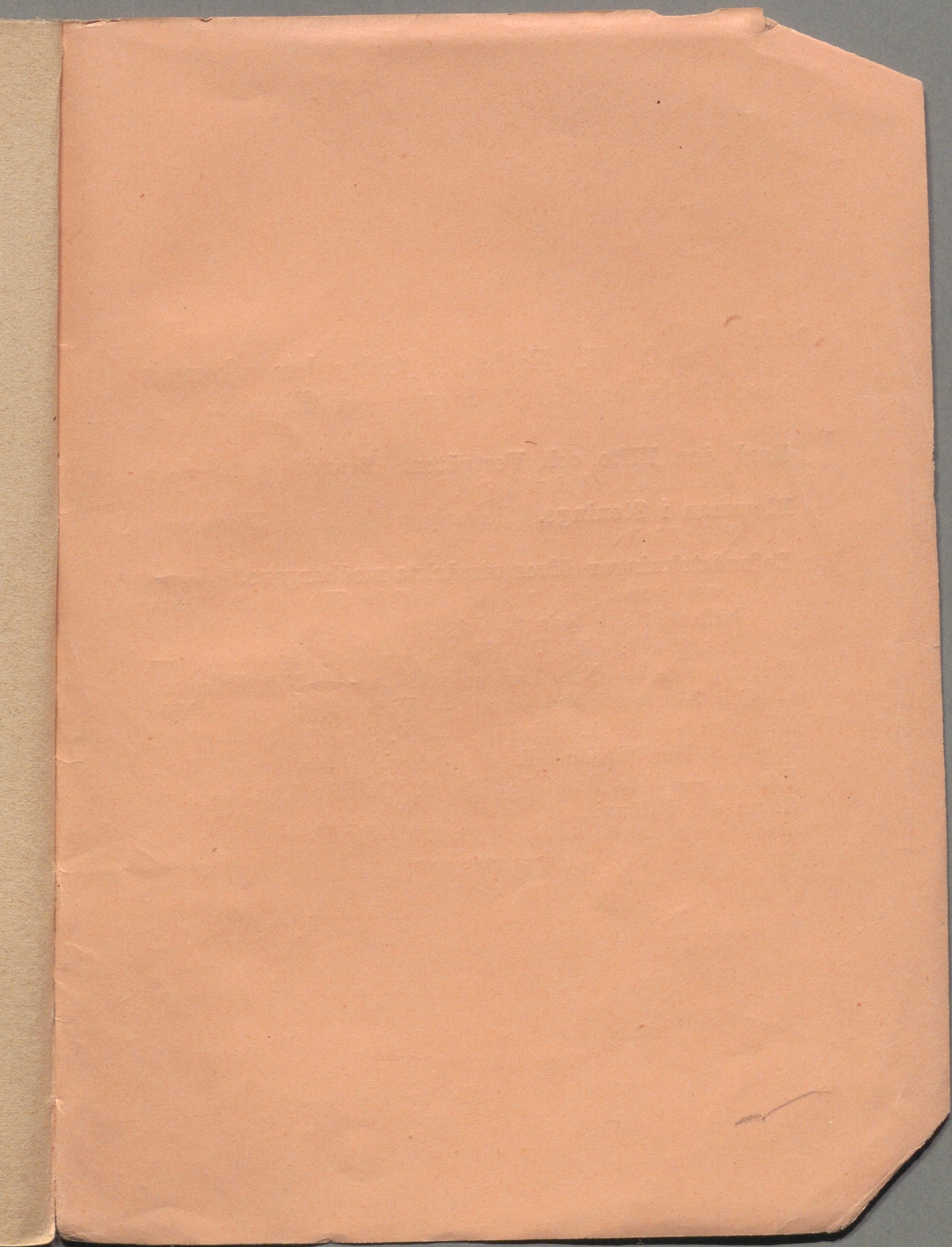
»En kokande gryta saktas med litet kallt vatten.»

I beröring med andra har man gifven öfverlägsenhet af en lugn besinning. Thyvärr händer det de flesta ibland oss att någon gång förifra sig. Det sker då, med all visshet, på bekostnad af det syfte man haft. Ett lugn som icke är kallt, endast ostördt uppfattande alla omständigheter och motiver, hejdar de häftigaste utbrott af andra, lättar sammanlefnaden och uppfostrar omkring sig.

»Flå inte björnen innan han är fångad!»
»Ovärpta ägg äro ovissa kycklingar.»
»Önska i den ena näfven, och spotta i den andra, får du se hvilkendera först blir full.»

Att bygga luftslott, att fägna sig åt föreställningar, som icke komma att förverkligas, önsknningar, som aldrig kunna gå i fullbordan, är farligt, icke blott för det tillfälle då man lemnar sig deråt, utan också för en ändamålsenlig verksamhet. Det är ett slöseri med tiden, ett sätt att vänja tanken att omfatta föremål, till hvilka man icke ämnar komma genom ansträngning af viljekraften. Det blir en förlamning i hågen, just det vådligaste som kan hota den egna kraften, hvars användning skall vara medlet för att uppnå hvad man åsyftar. —

På *C. H. Fahlsteds förlag* har utkommit
hos alla bokhandlare i Sverige och Finland:

Karl den Elfte och Vestgöten. Pennritning af *Pehr Thomasson*. Pris 50 öre.

Blomman i Steninge. Pennritning af *Pehr Thomasson*.
Pris 50 öre.

Lefnadstekningar öfver utmärkte medborgare. Jemte
deras porträtter, utgifne af *Pehr Thomasson*. 1:sta
häftet Pris 1 Rdr 25 öre.

Innehåll: L. J. Hierta. — Carl Ifvarsson. —
Erik Sparre. — Nils Larsson i Tullus. — Nils Eriksson.
— Ola Jönsson i Kungshult. — Victor Rydberg. — Nils
Månsson. — A. A. Afzelius. — N. Strindlund. — Emil
Key. — Per Nilsson i Espö. — Arvid Gumælius. — Erik
Ersson. — Jöns Rundbäck. — P. O. Hörnfeldt. — Jan
Andersson i Jönvik.

~~~~~